

Délkelet-magyarországi szerb népdalok

GRIN IGOR

1. A délkelet-alföldi szerbek népköltészetéről

1973-ban, a Békés megyei Múzeumok Közleményei 2. számában féltucat, Battonyán gyűjtött szerb népdal szövegét adtuk közre azzal a céllal, hogy híradással legyünk a hazai szerbek e jelentékeny kutatási pontján máig élő délszláv nemzetiségi szájhagyománynak a kutatásáról, s hangot adjunk néhány, az adatokból következő tanulságnak.¹

A Battonyán 1969-ben megkezdett gyűjtő-feltáró munkát a következő években folytattuk és kiterjesztettük a Délkelet-Alföld valamennyi, délszláv lakosságot is magában foglaló településére. A gyűjtés anyagából mutatunk most be húsz népdalt.

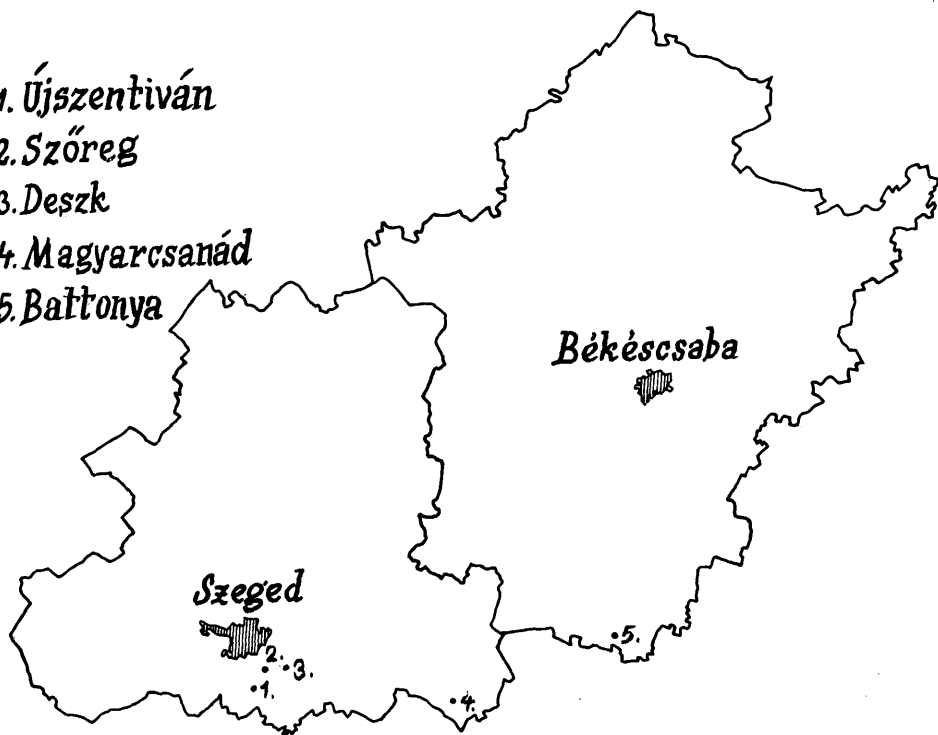
1. Újszentiván

2. Szőreg

3. Deszk

4. Magyarcsanak

5. Battonya

A vizsgált települések közül a battonyaihoz hasonló a népesség összetétele a makói járásbeli *Magyarcsanád* községben (a szerbekén kívül magyarok és románok lakják), míg a szegedi járásba tartozó *Deszk*, *Újszentiván*, s a városkörnyéki községként a közelmúltban Szegedhez csatolt *Szóreg*² egyaránt magyar—szerb lakosságú. E községek mindegyike a Békés megyével szomszédos Csongrád megyében található; elhelyezkedésükről térképünk tájékoztat.

A szerbek magyar területre való áttelepülése hosszantartó folyamat eredménye. Az 1389-es rigómezei csatavesztést követő összeomlás, a szerb királyság pusztulása, valamint a török balkáni előretörése voltak a migrációs folyamat elindítói.³ Az első nagyobb arányú telepítés 1421 táján ment végbe, amikor is Brankovics György vezetésével mintegy 80 000 személy kapott bebocsátást az ország déli területeire.⁴ Letelepedésüket kedvezményekkel is elősegítették.⁵ A békési és csongrádi községek telepítése jóval az első költözések után, a XVII. század végén történt. A többször porig rombolt *Battonyát* 1560—61 között a környező helységekkel egyetemben teljességgel elpusztítja a tatárok támadása.⁶ Jóllehet, a XVII. század közepére Battonya már a szerbek által újjáépített, „tisztá rácz” település, az újabb, 1686-os tatár betörés halálos csapást mér az egész Csanád megyére; egyebek között Apátfalva és Battonya is áldozatául esik a támadásnak.⁷

Az újabb telepítéseknek kedveztek a felszabadító háborúk, a császári seregek balkáni sikerei. Az 1886—87-es, kisebb telepítés nem érintette Csanád vármegyét.⁸

A nagy bevándorlás 1690-ben megy végbe. I. Lipót 1690. április 6-iki kiáltványa hatására a császáriakhoz csatlakozott csatavesztő Csernovics Arzén ipeki érsekkel 36—40 000 fő vagy háznép (?) szerb telepedett le Magyarországon.⁹ A betelepültek számára 1694-ben a haditanács a Duna—Tisza között jelöli ki lakóközvetül, így kerülnek zárt szervezetben az elpusztult *Bács*, *Bodrog*, *Csanád*, *Csongrád*, *Arad* megyékbe.¹⁰

A vizsgált községek telepítésének idejéről közelebbit csak *Magyarcsanád* és *Újszentiván* esetében tudunk. *Magyarcsanád* (a telepítés idején Újcsanád) az 1686-ban elpusztult Apátfalva helyén („tenet locum antiquae possessionis Apathfalva”), 1700-ban települt a Bánátból ideérkezett szerbekből. A telepítés a bécsi udvari haditanács terveinek megfelelően, a marosi határőrvidék céljából történt.¹¹

Ötven évvel a telepítést követően, miután Mária Terézia feloszlatta a határőrvidéket és Újcsanádot Csanád vármegyébe kebeleztette be, az itteni szerbek nagy része Oroszországba vándorolt; helyükbe román betelepülők érkeztek.¹² *Szentivánt* a csanádi tiszttartóság 1746 márciusában szerbekkel telepítette be, akik azonban, minekutána 1738-ban a községet megvásárolta Szeged szabad királyi város, átköltöztek a mai Újszentivánba.¹³

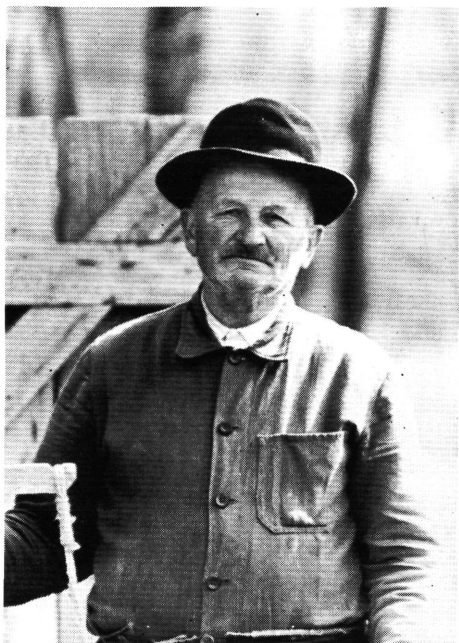
Délszláv nemzetiségünk egykor legszamosabb csoportja napjainkra erőteljesen megcsappant. Az 1690-es áttelepülés során átköltözött mintegy kétszáz ezer áttelepült szerbből¹⁴ mindössze néhány ezer maradt az országban. Fényes Elek 1839-es adata szerint egyedül Torontálban 113 860 „rácz” élt.¹⁵ Fényes szerint ezidőtájt Battonyának 5032 óhitű (tehát szerb és román együttesen!) lakosa van, akiknek legalább a fele szerb; *Rác-Csánád* 3986 szerbet számlál, *Deszken* 1484, *Szóregen* 1380, *Újszentivánon* 526 főnyi szerb él.¹⁶

Szerb nemzetiségünk jelenlegi számát illetően óvatos becslésekre hagyatkozhatunk csupán. A hazai délszláv nemzetiségek történetével foglalkozó, újabban megjelent munkák közül Sarosácz György tanulmánya¹⁷ nem tér ki a mai népeségi viszonyokra, Urosevics Daniló pedig — úgy tetszik — nem jutott igazán reális eredményhez.¹⁸

A szerbek pontosabb számbavételét nagyon megnehezíti az a körülmény, hogy az ötezer fő körüli létszámú etnikum huszonegynéhány település között oszlik meg.

A magyarországi szerb etnikumnak megközelítőleg a fele él Békés és Csongrád megyékben, a Nagy Magyar Alföld délkeleti részén. A szerb ajkú lakosságnak ilyenfajta koncentrálódása és jó megközelíthetősége kedvező feltételeket teremt a népi hagyományait gondosan őrző népcsoport folklórjának a vizsgálatához.

Dolgozatunk népköltészeti anyagának zömét 1973 telén gyűjtöttük, mintegy másfél hónapot töltve a községekben. A húsz népdalszöveget magába foglaló válogatás műfajilag, tematikailag és a szövegek keletkezésének idejét tekintve igen változatos. Ez a műfaji, tematikai és kronológiai variabilitás is jelzi, hogy a Délkelet-Alföldön élő szerbek népköltészeti hagyománya gazdagon árnyalt; az árnyaltság nem utolsósorban a magyarokkal és a románokkal való együttélésnek a következménye.

Rády Milán földműves., Deszk, 1973.

Landwirt Milán Rády, Deszk, 1973.

Gedos Velimir esperes, 1912., Magyarcsanád, 1973.

Dechant Velimir Gedos, 1912. Magyarcsanád, 1973.

A szerbek és horvátok népköltészeti hagyományainak talán legjelentősebb része a szerb feudális állam széthullását beteljesítő 1389-es rigómezei ütközet eseményeit megéneklő hősének-ciklus. A ciklusba tartozó népi epikus énekekből eddig kettőt adtunk közre.¹⁹ Ez alkalommal a *Kosovska devojka* (A koszovói leány) című, Battonyán felvett, erősen töredékes hősének-variánszt mutatjuk be.²⁰ Az esztétikailag kevésbé értékes, erősen megromlott szöveg több, az itteni szerbek népköltészeti hagyományait illetően fontos tanulsággal szolgál. Adatközlőnk elmondotta, hogy a dalt hallás után sajátította el. Minthogy maga nem szokott énekelni, csak az alkotás szövegét tanulta meg, pontosabban szólva: a három hadvezér, *Miloš Obilić*, *Ivan Kosančić* és *Milan Toplica* alakjának sztereotip jellemzését, viseletük, fegyverzetük leírását, s a koszovói leánynak tett ígéretüket. Matija Murko 1912-ből említi a miénkhez sokban hasonló esetet: egy valamelyest iskolázott (írás-tudó) énekesét, aki sokat *mesélt*, de a prózában elmondott népdal bizonyos helyeit mégiscsak *elénekelte*. Az éneklés lényegében az énekekben szereplő leány és ló leírására korlátozódott. Murko szerint a leírások más dalokéval közös helyei (loci communes) könnyítették meg számára az éneklést.²¹ Adatközlőnk címet is adott a „régie énekek” (*stara pesma*), — ami általában a könyvből való átvétel egyik legbiztosabb jele —, ám itt nem az adatközlő, hanem a dal átadója tanulhatta meg nyomtatott szöveg alapján az éneket — innen a gyűjteménybeli variánsával csaknem azonos cím. Adatközlőnk aligha olvasta a szöveget; a könyvbéli szöveg *bratučedo* (a. m. a fivér gyermeke, itt: unokaöccs) genitivusi alakját a hasonló hangzású, de jelentés nélküli *bratučet* megfelelő esetű alakjával cserélte fel, elhallás következtében. Az első deszeterác *po razboju* (a. m. a harctéren) kifejezésének felcserélése a *po razvoju* (a. m. termetre, termet szerint), hangzásban igen közelálló kifejezéssel is az alkotási hallás után történt átvételét teszi valószínűvé. Még egy mozzanatot említünk: az ének Vuk-közölte változatában nem esik szó a Kruševác városába való visszatérésről; mindhárom hadvezér a táborból való visszatérését említi feltételül a leány kiházásításához:

„... draga dušo moja, moli boga,
da ti s' zdravo iz tabora vratim,
a i tebe dobra sreća nađe...”²²

A ciklushoz tartozó más hősi énekekből *Lázár herceg* székhelyeként ismert városnév említése — a bemutatott hősének-töredék mellett — fontos adalék a koszovói ciklus elterjedtségéről, a török elleni harc e döntő állomásáról szóló énekek ismeretéről a vizsgált területen.

A rigómezei események azonban csak a kezdetét jelentették a török uralomnak; a török Balkánon való megjelenését, az öt évszázados elnyomás kezdetét jelző sorsdöntő ütközeteket a helyi jellegű, de nem kevésbé véres harcok követték.²³ A török világnak, a törökellenes harcoknak emléket állító népdalok a rabságban élő, vagy a rabság veszélyének kitett népek sajátos élethelyzetéből fakadtak. Ennek az élethelyzetnek velejárója az engesztelhetetlen harag az elnyomó iránt, ugyanakkor a hűség, a szolidaritás saját fajtájukhoz.²⁴

Ennek megfelelően nemcsak a tragikus bukásról keletkezett énekek kaptak helyet szerbjeink népdalhagyományában, de meghonosodtak a későbbi, XVII—XVIII. századi *uszkok* és *hajduk* harcok népköltészeti emlékei, s meg

a múlt századi felszabadító háborúk hősdalai is (*Puče puška Šapcu pokrajini* . . . Puska dörög Sabácnak környékén . . .).

Az évszázados harc hatására kialakul hősi hangvételű, a délszláv népköltészetben uralkodó epikus dalokon kívül²⁵ szép számmal találtunk családi tematikájú, a történelmi eseményeket közvetve, jelzésszerűen tükröző népi alkotásokat, melyben a korra utaló momentumok a drámaiságot fokozó tényezőként vannak jelen, pl. *Seja brata na večeru zvala* . . . (Bátyját húga estebédre hívta . . .); *Raslo mi je badem drvo* . . . (Nőtt egy sudár mandulafa . . .).

A szerbek népköltészeti hagyományaiban uralkodó török tematika igen hangsúlyos szerephez jutott a magyar nép orális hagyományában, de olyan népeknél is fellelhető, amelyeknek közvetlenül alig, vagy egyáltalán nem volt élményük a törökről.

Manga János a magyarországi szlovák népdalokkal kapcsolatban mutat rá a török háborúkra való *emlékezéseknék* az újabb népköltészeti szövegekbe való beépülésére, holott a magyarországi szlovákoknak aligha volt közvetlen élménye a török háborúkról.²⁶ „Úgy tűnik, hogy a törököktől való félelem, amely igen erős volt Európában, a hódoltsági területek szomszédságában pedig különösen, alakította ki a velük kapcsolatos népköltészeti és népszokásbeli hagyományt” — írja *Ujváry Zoltán*.²⁷ Még inkább érthető ez a hódoltságban senyvedő szerbek esetében, s egészen természetes, hogy a biztonságba került, a török elől menekült magyarországiak figyelemmel kísérték az események alakulását, átértékelték az idegen elnyomásban született népi alkotások jelentőségét, és saját örökségüknek tekintették azokat.

A népdalkincs összetételében jelentős változások játszódtak le a többi nemzetiségekkel való együttélés folyamán. A szűzségazdagodásban és a műfajilag árnyaltabb variánsok keletkezésében megnyilvánuló tendencia századunkban, s magyar oldalról a legerősebb. A közreadott szövegek közül kétségtelenül a magyar—délszláv együttélésből született századunk első évtizedeiben a *Četna jstog travnja u proljeće* . . . (Áprilisnak tizennegyedikén . . .) kezdetű népdal, de más adataink is magukon viselik a magyar környezet jegeit.

A vizsgált települések közül *Deszk* tűnik ki, mint a hagyományokat legerősebben őrző község. Több adatközlő említésében *Deszk* sajátos délkelet-alföldi szerb kulturális központként szerepel, amelynek fontos szerep jutott a jugoszláviai dalok közvetítésében és a Délkelet-Alföldön való elterjedésében. A deszkji szerbek hagyományosan kialakult jugoszláviai kapcsolatainak jobb megismerését az eljövendő kutatásoktól remélhetjük; annyi azonban már most bizonyos, hogy a volt anyaország népi és nyelvi kultúrájának e tájon való fenntartásában és ápolásában jeles szerepet vállaltak.²⁸

Az 1973 telén végzett gyűjtés adatokkal támasztja alá állításunkat. A gyűjtés során *Deszken* több olyan énekesrel is találkoztunk, akik faluszerte megbecsült interpretátorai voltak a szerb népdalhagyományoknak, e hagyományok *legrégebbi*, több évszázada keletkezett részének is.²⁹

Az orális tradíció — így a népdalköltészet — hagyományozódásában, fennmaradásában fontos, mondhatni: létfontosságú szerepet tölthettek be a magyarság körében is általánosan ismert és gyakorolt közösségi munkaalkalmak (aratás, szüret, fonó stb.). További kedvező hatással voltak a tár-

Jovanov Lázárné háztartásbeli, 1927.,
Szőreg, 1973.

Hausfrau Frau Mileva Jovanov,
1927. Szőreg, 1973.

sasélet vallási színezetű, lényegében azonban világi jellegű eseményei: a templom védőszentjének széles körű, az egész kisközösségét mozgósító ünnepe, a *slava*, a ház védőszentjének szűkebb, rokoni és baráti körben megünnepelt napja, a *svečar*. Ilyen, a hagyományozódást segítő átadási alkalmak voltak a szerb kocsmában rendezett mulatságok, az endogám házasságkötéseket követő lakodalmak is.

A napjainkra egyre ritkábban adódó átadási alkalmak visszaszorulásával az énekesek tudásának egy része rezervációba szorult, másik része teljeséggel elsorvadt.³⁰ A legtehetségesebb énekeseknek is nem csekély fáradságába került, amíg felidéztek a már elfeledettnek hitt, valójában emlékezetük mélyén lappangó népi alkotásokat.

Örömmel tapasztalhattuk, hogy a valaha jelentősebb gyakorlattal, számottevő repertoárral rendelkező énekesek két gyűjtési alkalom közötti időben — ami általában három napot jelentett, mert ilyenkor más adatközlőt kerestünk fel, vagy más községben jártunk — sikerrel frissítették fel tudásukat, és mondták, énekelték magnetofonra az előző alkalommal már-már felidézhetetlennek tartott népi alkotásokat. Battonyáról és Szőregről kaptunk adatokat utólag, a helyszíni gyűjtés befejeztével is. Arra lehet gondolnunk, hogy az öt község népdalkincse az általunk felgyűjtöttnél lényegesen nagyobb, gazdagabb is lehet. Intenzív visszatérő gyűjtések nyomán bizonyos, hogy újabb értékes adatok kerülnek majd felszínre.

A rendelkezésünkre álló — a feladat nagyságához mérten igen rövid — hat hét alatt arra törekedtünk, hogy a vizsgált községek népdalkincséből minél többet rögzítsünk, minél több adatközlő adatainak birtokába jussunk. Énekesek kiválasztásakor nem állíthattunk olyan szigorú mércét, amilyent

a szerbhorvát epika kiváló tengerentúli kutatója, Milman Parry alkalmazott. Parry öt feltétel alapján szelektált *Novi Pazarban*.³¹ Úgy véljük, hasznos lesz felsorolni ezeket a feltételeket saját, délkelet-alföldi viszonyaink jobb megvilágítása érdekében, nem utolsó sorban azok általánosabb tanulságai miatt:

1. *Írástudó-e a népi énekes?*

Az írni-olvasni tudó énekesek tudását Parry az esetek túlnyomó többségében nem tartotta rögzítésre méltónak.

2. *Hány éneket tud az énekes (guszlár)?*

Csak azokat vizsgálta Parry, akik elegendő számú alkotást ismertek ahhoz, hogy a hagyomány tartalmi és formai ismerete egyaránt biztosított legyen a számukra. Más szóval: azokat, akik a tudott alkotások alapján megadott témára újat is képesek alkotni.

3. *Ismerte-e a dalok címét az énekes?*

Tekintve, hogy a népdalgyűjteményekben, népszerűsítő kiadványokban rendszerint címet is kaptak a népi alkotások, a címadás általában a szöveg könyvből való átvételére utal. (A dallam, az előadás módja könyvből nem sajtítható el, csakis gyakorlat útján!) Mivel azonban a Parry által meghallgatott énekesek analfabéták voltak, ez a feltétel — úgy véljük — azon esetek „kiszűrésére” alkalmas, amikor az ének *átadója* volt írástudó.

Szerbhorvát tanítási nyelvű általános iskola, Deszka, 1973.
Grundschule mit serbo-kroatischer Unterrichtssprache, Deszka, 1973.

4. Kiktől, milyen énekesektől tanulta meg dalait?

A kérdésre adott válasz eldönthette, jó énekes volt-e az átadó, egyszerűsmind kitapinthatóvá vált az egyszerű átadással járó szöveg- és dallamváltozás is.

Hetivásár Battonyán, 1973
Wochenmarkt in Battonya, 1973.

5. Milyen dalokat ismer az énekes?

Parrynak a dalok milyenségére vonatkozó kérdése azt tudakolta, hogy az énekes dalkészlete régi, középkori hagyományt őriz, avagy újkori, XVII–XVIII. századi, esetleg még későbbi, a törökellenes felszabadító háborúk idején keletkezett népi alkotásokból áll-e?

Sorra véve mármost a népi énekesek és repertoárok kiválasztásának Parry-féle szempontjait, látnunk kell, hogy azok az adott helyen, évtizedekkel előbb a szerbhorvát hősi epika vizsgálatához adekvátak voltak, területünkön azonban korántsem érvényesíthetők maradéktalanul. Az adatközlő írni-olvasni tudását vizsgáló szempont kizárja a vizsgálandó köréből a népi hagyomány vérkeringésébe a könyvekből visszakerült énekeket. Tekintve, hogy a vizsgált községekben elvéve sem találoztunk írástudatlan énekes-sel, ezt a feltételt nem érvényesíthettük. *Murko* professzor hosszú évek ta-

paszlatatával döntötte meg azt a feltételezést, hogy a népi énekesek többsége írástudatlan.³² Adatközlőinek sokaságában majd minden foglalkozás képviselve volt; az értelmiség (egyházi emberek, községi előljárók stb.) éppen séggel műveltségét, s a hagyomány ismeretét demonstrálta a népi alkotások éneklésével, elmondásával.³³ Könnyen belátható, hogy napjainkban az értelmiség nem zárható ki a hagyomány hordozóinak a köréből. A mi adatközlőink sorában is szép számmal akadtak lelkészek, tanárok, egy esetben pedig orvos is énekelt.

Ami az egy énekes által tudott népi alkotások számát illeti, azt tapasztaltuk, hogy legfelkészültebb adatközlőink repertoárja is legfeljebb néhány tucat dalra tehető, amiből jó, ha két—három régi epikus alkotás akad. Egyetlen kivétel volt csupán, a battonyai *Varga Károlyné*, *Timoty Szószika*, aki mintegy másfélszáz, általa tudott szerb éneket nevezett meg; ezek jelentős része műdal volt.

Napsugárhomlokú ház Szőregen, a Petőfi utcában, 1973.
Haus mit Sonnenschein—Ornament in der Petőfi-Strasse, 1973.

Címet a legritkább esetben adtak éneküknek adatközlőink, olyankor pedig általában a dal kezdősorával jelölték az alkotást. Másfelől az énekekre címmel történő konkrét rákérdezésünk rendszerint nem járt eredménnyel. A cselekményre való utalás, a szereplő nevének említése már jóval megbízhatóbb támpont volt annak eldöntéséhez, ismeri-e vagy sem az illető népi alkotást adatközlőnk.

Ipari üzem Szőregen, 1973.
Industriebetrieb in Szőreg, 1973.

A dalok átadóit csak a legritkább esetben nevezték meg adatközlőink, konkrét személyt nem szívesen jelöltek meg; annál gyakrabban hivatkoztak régi énekeskönyvekre, amelyekből azonban alig sikerült egyet—kettőt találni a helyszínen. Az egyetlen ép, ezernél több népdalt tartalmazó gyűjteményből jónéhány került a hagyományőrző népi tudatba.³⁴ Erre vonatkozó tapasztalatunk összecseng a Murko által leírtakkal: „... pjevaju pjesme uglavnom, koje poznajemo iz štampanih starijih i novijih zbirki, koje predstavljaju već cijelu knjižnicu gdje se opijevaju događaji od najstarijih vremena do najnovijeg doba.”³⁵

A nyomtatott gyűjtemények kétségtelenül nagy hatása mellett sem hanyagolható a korábbi nemzedékek énekeseinek hatása. Az átadók „kizárásának” lélektani okait boncolni nem feladatunk, bizonyos azonban, hogy több esetben tudatos elhallgatásról van szó, hiszen szerepük a hagyomány közvetítésében elvitathatatlan.³⁶

2. Népi szövegek

1.

Kosovska devojka

U nedelju rano uranila kosovska devojka, izađe na Kosovo polje, tražeći pale junake. Kad je stigla Orleviću Pavle, stari knežev barjaktaru, levu nit desnu nogu nije imao.

Pita kosovsku:

— Koga tražiš po razvoju mlada,
Ili brata ili bratućeta,
Il' po grehu starog roditelja?

— Ja ne tražim nit brata, nit bratućeta, nit po grehu starog roditelja, već kad knez Lazar pričestivao vojsku, ja se (skrila) u prikrajku.

Naprijed ide Miloš Obiliću
Krasan junak na ovome svetu,
Sablja mu se po kaldrmi vuče,
Svilen kalpak, okovano perje,
Na junaku kolasta azdija,
Oko vrata svilena marama.
Obazre se i pogleda na me,
Skide maramu s vrata i meni je dade:
— Po čemu ćeš mene spomenuti?
Po marami, po imenu mome!
Moli Boga, draga dušo,
Da se zdravo u Kruševac vratim,
Ako Bog i sreća dade,
Uzeću te za Milana moga,
Za Milana, Bogom pobratima,
Ja ću tebi kum venčani biti!
Za njim ide Kosančić Ivane,
Krasan junak na ovome svetu,
Sablja mu se po kaldrmi vuče,
Svilen kalpak, okovano perje;
Na junaku kolasta azdija,
Oko vrata svilena marama.
Obazre se i pogleda na me,
Skide azdiju i meni je dade:
— Na, devojko, po čemu ćeš mene spomenuti:
Po azdiji, po imenu mome.
Moli Boga, draga dušo,
Da se zdravo u Kruševac vratim,
Uzeću te za Milana moga,
Za Milana, Bogom pobratima,
Ja ću tebi ručni dever biti!
Za njim ide Toplica Milane,

Krasan junak na ovome svetu,
 Sablja mu po kaldrmi vuče,
 Svilen kalpak, okovano perje,
 Na junaku kolasta azdija,
 Oko vrata svilena marama,
 Obazre se i pogleda na me,
 Skide prsten sa ruke, i meni ga daje:
 — Evo prsten po imenu mome
 Ti ćeš mene spomenuti.
 — Draga devojko, onde ćeš njih naći,
 Onde je najgušća krv dobrim konju de zendijsa.
 I junaku do pasa,
 Onde su svi troje pali.

Battonya (Békés megye)
 Sztanojev Mláden földműves, 1898.

Koszovói lányka

Vasárnap korán kelt a koszovói lányka, kimegy Koszovó mezejére, keresvén az elesett hősöket. Amikor a herceg öreg zászlótartójához, Orlevics Pávlehez érkezett, akinek sem bal, sem jobb lába nem volt, ő azt kérdezte a koszovói lánytól:

— Kit keresel, természetre ifjú,
 Fivéredet, vagy fivéred fiát,
 Avagy öreg bűn szerinti atyád?

— Nem keresem a fivéremet, sem a fivérem fiát, sem öreg, bűn szerinti apámat, hanem, amikor Lázár herceg megáldotta katonáit, én titokban ott voltam.

— Elöl lépdél jó Milos Obilics,
 Kerek világ legékesb vitéze,
 Hosszú kardja útnak követ veri,
 Tollforgó leng szép selyem kalpagján,
 Csikos köpeny borítja a vállát,
 Selyemkendő övezi a nyakát.
 Körbetekint, szeme rajtam áll meg,
 Kendőjét leveszi a nyakáról és nekem adja:
 — Miről fogsz te énrám emlékezni?
 Majd kendőm és nevem emlékeztet!
 Kérd az Istent, drága lelkem,
 Krusevácba, hogy épségben térjek,
 Megkérlek majd Milánom számára,
 Ki énnékem fogadott testvérem.
 Én leszek majd a vőfényed akkor!
 Utána jön jó Koszánics Iván,
 Kerek világ legékesb vitéze,
 Hosszú kardja útnak követ veri,

Tollforgó leng szép selyem kalpagján,
 Csíkos köpeny borítja a vállát,
 Selyemkendő övezi a nyakát.
 Körbetekint, rajtam áll meg szeme,
 Leveti köpenyét és nekem adja:
 — Fogd leányka, erről fogsz rám emlékezni,
 Köpenyem és nevem emlékeztet!
 Kérd az Istent, drága lelkem,
 Krusevácha, épségben, hogy térjek,
 Megkérlek majd Milánom számára,
 Ki énnékem fogadott testvérem,
 Én leszek majd a sógorod akkor!
 Utána jön jó Toplica Milán,
 Kerek világ legékesb vitéze,
 Hosszú kardja útnak követ veri,
 Tollforgó leng szép selyem kalpagján,
 Csíkos köpeny borítja a vállát,
 Selyemkendő övezi a nyakát.
 Körbetekint, szeme rajtam áll meg,
 Ujjáról lehúzza a gyűrűt, s nékem nyújtja:
 — Fogd a gyűrűt, nevem emlékeztet!
 — Kedves leányzó, ott találod meg őket,
 Ahol legsűrűbb a vér, amely a jó lovakkak
 kengyelig ér, vitézeknek övig,
 Ott estek el mindhárman.

2.

Seja brata na večeru zvala . . .

Seja brata na večeru zvala:
 — Hajde, brate, samnom večerati!
 — Ne mogu ti sejo, večerati,
 Ja sam sinoć u mehanu bio,
 I s Turcima kavgu zametnuo,
 Ubio sam jedinca u majke,
 A car neće ni srebra, ni zlata,
 Već on 'oće uz ramena glavu,
 Ili moju, ili koga moga!
 Mene nema niko zamenuti,
 Već ja moram sejo, poginuti!
 Opet seja bratu besedila:
 — Hajde, brate, samnom večerati!
 Seja ima do četiri sina,
 Jednoga će caru pokloniti
 Da zamene brate, tvoju glavu!
 Kad ujutro jutro osvanulo,
 Kuka majka kano kukavica,
 Pa nariče sina Radovana:
 — Ako li ću sina Radovana,

Radovan je prvo radovanje!
 Pa nariče sina Milovana:
 — Ako li ću sina Milovana,
 Milovan je druga milost moja!
 Pa nariče trećeg sina Jovu:
 Ako li ću mog Jovana sina,
 Jovan mi je knjigu izučio!
 Pa nariče Simeona sina:
 — Ako li ću sina Simeona,
 Simeon ja materin mezimac!
 Ona budi sina Simeona:
 — Ustaj Simo, sinulo je sunce,
 Ujko tebe u svatove zove,
 Da mu budeš đever uz devojkju!
 — Ostavi me, moja mila majko,
 Noćas sam čudan san usnio:
 U mog ujka krvavi rukavi,
 I krvave ruke do lakata!
 — Ustaj Simo, moje čedo drago,
 Da te ujko u polju ne čeka!
 Obukao svilu i kadifu,
 Pa se baci konju na ranema,
 Ode pravo u polje široko.
 Sretoše ga tri Turčina mlada,
 Jedan reče: — Da dobra junaka!
 Drugi reče: — Da dobra junaka!
 Kako će ga prežaliti majka?
 Treći ćuti, ništa ne govori,
 Mahnu sabljom, odseče mu glavu.
 Mrtva glava, Turkom progovara:
 — Bogom braćo, tri Turčina mlada!
 Metnite me konju u zobnicu,
 Nek' me nosi mojoj miloj majci,
 Nek' me gledi moja mila majka,
 Neka plače, neka jadikuje,
 Nek' ne daje sina u đeverstvo,
 U đeverstvo, ujkovo neverstvo!

Deszk (Csongrád megye)
 Rusz Jánosné htb. 1896.

Bátyját húga estebédre hívta . . .

Bányját húga estebédre hívta:
 — Gyere, bátyám, vélem vacsorázni!
 — Nem mehetek, húgom, vacsorázni,
 Éjjelidőben a kocsmában jártam,
 Törökökkel összekülönböztem,
 Egyetlenjét anyjának megöltem!
 Ezüst, arany nem kell a szultánnak,

Két vállamról fejemet kívánja,
 Magamét, vagy kedves rokonomét!
 Nem él ember, aki megváltana,
 Édes húgom, lakolnom kell nékem!
 Ismét így szólt fivéréhez húga:
 — Gyere mégis vélem vacsorázni,
 Van énnékem négy szép legényfiam,
 Odaadok egyet a szultánnak,
 Göndör fejed ne hulljon a porba!
 Hanem mikor felvirradt a hajnal,
 Sír az anya, mint a kakukkmadár.
 Szép gyermekét, Radovánt siratja:
 — Ha elküldöm Radován fiamat,
 Odavész majd első boldogságom!
 Megsiratja Milován fiát is:
 — Hogy adhatnám Milován fiamat,
 Születése életem kegyelme!
 A harmadik, Jova következik:
 — Ha elküldöm okos Jovánomat,
 Elveszejtem könyvek bölcs tudóját!
 Negyediknek Szimeont siratja:
 — Hogy adhatnám Szimeon fiamat,
 Hiszen ő volt kedvence anyjának!
 Költi anyja szép fiát, Szimeont:
 — Ébredj, fiam, régen felkelt a Nap!
 Bácsikád hív esküvőre téged,
 Tanúja légy, kísérd a menyasszonyt!
 — Hagyd el, hagyd el kedves édesanyám!
 Az éjjel én csodás álmot láttam:
 Bácsikámnak véres volt ruhája,
 S könyökéig véres mindkét karja!
 — Kelj fel, Szimó, én édes magzatom,
 Hogy bácsikád hiába ne várjon!
 Felöltözött selyembe, bársonyba,
 Fel is pattant lovának hátára,
 Útját veszi a széles mezőre.
 Szemben véle három ifjú török.
 Szól az első: — Hej, derék egy vitéz!
 A második: — Hej, derék egy vitéz,
 Édesanyja majd holtig siratja!
 Mélyen hallgat a harmadik török,
 Kardja suhan, levágja a fejét.
 Halott fej szól a három törökhöz:
 — Ég veletek, török testvéreim!
 Tegyetek bé zabostarisznyába,
 Vigyen lovam az édesanyámhoz.
 Nézzen anyám reggeltől estélig,
 Hulljon könnye, mint a záporosó,
 Hogy elküldte fiát esküvőre,
 Esküvőre, hitvány árulásba!

3.

Vozila se po moru galija . . .

Vozila se po moru galija,
U galiji okovan delija,
Gledala ga sa brega devojka.
Progovara okovan delija:
— Što me gledaš sa brega devojka,
Oženjen sam, uzeti te neću,
Okovan sam, ljubiti ne mogu!
Al' govori sa brega devojka:
— Ne gledam te da me ljubiš,
Već te gledam čim sokola hraniš,
Lice kvariš, te sokola hraniš,
Suze roniš, te sokola pojiš!
Odgovara okovan delija:
— Ja ga hranim da mi nosi glase,
Sinoć mi je tri glasa doneo,
Kod dvora mi kuka kukavica,
Da je jedna ne bi ni žalio,
Već kuka do tri kukavice!
Jedna kuka, nikad ne prediše,
Druga kuka jutrom i večerom,
Treća kuka kad joj na um padne.
Koja kuka, nikad ne prediše,
Ono mi je moja stara majka,
Koja kuka jutrom i večerom,
Ono mi je moja mila seja.
Koja kuka kad joj na um padne,
Ono mi je otrovnica ljuba!
Devet mi je braća otrovala,
A desetog mene okovala,
A desetog mene okovala!

Deszk (Csongrád megye)
Ráday Milán földműves, 1896.

Gálya siklott kék tengernek vízén . . .

Gálya siklott kék tengernek vízén,
A gályában vasravern dalia,
Magas partról leány figyelte őt.
Szóra nyílik a dalia szája:
— Magas partról miért nézel, leány,
Nős vagyok én, el nem veszlek téged,
Vasraverve csókolni sem tudlak!
Magas partról így szól vissza a lány:
— Nem nézlek én, hogy szeressél engem.
Azt nézem én, sólymot mivel etetsz,

Arcodból adsz enni a sólyomnak,
 Könnyeiddel itatod a sólymot!
 Így válaszol vasravert dalia:
 — Etetem én, hogy hírt hozzon nékem,
 Az éjjel is három hírt hozott el,
 Udvaromban kakukk hangja hallik,
 Egy kakukkszó nem bántaná kedvem,
 De háromnak hallom én a hangját!
 Egyik hangja szünetlenül hallik,
 Reggel, este kakukkol a másik,
 A harmadik: hogyha jut eszébe.
 Kinek hangja szünetlenül hallik,
 Ő az öreg édesanyám nékem,
 Ki kakukkol reggel is, este is,
 Ő énnékem kedves, jó nővérem.
 Ki kakukkol, hogyha jut eszébe,
 Hitvesem ő, mérgek keverője!
 Megmérgezte kilenc fivéremet,
 Tizediknek meg vasra vert engem,
 Tizediknek meg vasra vert engem!

4.

Uranio Kraljeviću Marko . . .

Uranio Kraljeviću Marko
 U nedelju, prijé jarkog sunca,
 U nedelju, da sije kudeljju.
 Susrela ga Turkinja devojka:
 — Bog t' ubio, Kraljeviću Marko!
 A što ideš u svetu nedelju,
 U nedelju, da siješ kudeljju?
 Pa izvadi njenu sisurinu:
 — 'vaka krupa kudeljju potukla!
 Marko vadi svoju kurekanju:
 — 'vako stablo u kudelji bilo,
 Pa joj krupa ne bi dosadila!
 Ona vadi njenu pizdurinu:
 — 'vaka ptica na kudelji bila,
 Pa s kudelje seme pokupila!
 Marko vadi svoje levo jaje:
 — 'vako seme u kudelji bilo,
 Pa se s njime ptica zadavila!

Szőreg (Csongrád megye)
 Vladiszávljev Milán tsz-nyugdijas, 1902.

Jókor serkent . . .

Jókor serkent Márkó, jó királyfi,
Fényes Napnak ébredése előtt,
Vasárnap volt, kendert vetni indult.
Török leány jött szembe az úton:
— Verjen Isten, jó királyfi, Márkó!
Minek mégy te vasárnap szent napján,
Vasárnapon elvetni a kendert?
Előveszi azzal az emlőjét:
— Ekkora jég verje el a kendert!
Márkó botját kapja nyomban elé:
— Ilyen szára nőjön kenderemnek,
Benne a jég kárt ne tudjon tenni!
Kunát mutat királyfinak a lány:
— Ilyen madár szálljon kenderedre,
Mind a magot lecsípdesse róla!
Monyát Márkó balfelől kiveszi:
— Ekkora mag nőjön a kenderen,
Fulladjon meg az a madár tőle!

5.

Raslo mi je badem drvo . . .

Raslo mi je badem drvo
tanko, visoko,
Raslo mi je badem drvo
tanko, visoko.

Pod njim leži 'ajduk Veljko
S lepom devojkom,
Pod njim leži 'ajduk Veljko
S lepom devojkom.

Jastuk im je desna ruka
'ajduk Veljkova,
Jastuk im je desna ruka
'ajduk Veljkova.

Dušek im je detelina,
Trava zelena,
Dušek im je detelina,
Trava zelena.

Jorgan im je vita grana
Slatkog badema,
Jorgan im je vita grana
Slatkog badema.

Tud se dala tanka staza,
Tanka tanana,
Tud se dala tanka staza,
Tanka tanana.

Po njoj šeće stara majka
'ajduk Veljkova,
Po njoj šeće stara majka
'ajduk Veljkova.

Pa besedi svomu sinu,
Svom 'ajduk Veljku,
Pa besedi svomu sinu,
Svom 'ajduk Veljku.

— Ustan, ustan mili sine,
Već zora ti je!
— Ustan, ustan mili sine,
Već zora ti je!

— Sestre su ti uranile,
Konja pojile,
— Sestre su ti uranile,
Konja pojile.

— Braća su ti uranila,
Konja zobila,
— Braća su ti uranila,
Konja zobila.

— Ustaj, ustaj mili sine,
Pođi pred Turke,
— Ustaj, ustaj mili sine,
Pođi pred Turke!

— Te ti brani tvoju braću,
Da ti ne plaću,
— Te ti brani tvoju braću,
Da ti ne plaću!

Deszk (Csongrád megye)
Rusz János földműves, 1894.

Nőtt egy sudár mandulafa . . .

Nőtt egy sudár mandulafa,
Magas, hajlékony
Nőtt egy sudár mandulafa,
Magas, hajlékony.

A fa alatt Veljkó fekszik
Egy szép lánnyal.
A fa alatt Veljkó fekszik
Egy szép lánnyal.

A párnájuk: erős karja
Veljkó hajduknak,
A párnájuk: erős karja
Veljkó hajduknak.

Derékaljuk: lóherének
Üde szőnyege,
Derékaljuk: lóherének
Üde szőnyege.

Takarójuk: hajlós ága
Mandulafának,
Takarójuk: hajlós ága
Mandulafának.

Keskeny ösvény vezet oda,
Alig látható,
Keskeny ösvény vezet oda,
Alig látható.

Azon sétál öreg anyja
Veljkó hajduknak,
Azon sétál öreg anyja
Veljkó hajduknak.

Amint sétál, szólongatja
Édes Veljkóját,
Amint sétál, szólongatja
Édes Veljkóját:

— Ébredj, ébredj, kedves fiam,
Bizony pirkad már,
— Ébredj, ébredj, kedves fiam,
Bizony pirkad már!

— Lánytestvérid felserkentek
Lovad itatni,
— Lánytestvérid felserkentek
Lovad itatni!

— Fitestvérid felserkentek
Lovad zabolni,
— Fitestvérid felserkentek
Lovad zabolni!

— Ébredj, indulj, édes fiam
Török elébe,
— Ébredj, indulj, édes fiam
Török elébe!

— Testvéreid védelmére,
Könnyük ne hulljon,
— Testvéreid védelmére,
Könnyük ne hulljon!

6.

Bolan mi leži, more, Kara Mustafa . . .

Bolan mi leži, more, Kara Mustafa,
Bolan mi leži, more, hoće da umre.
Kraj njega sedi, more, tanka Stojanka,
Kraj njega sedi, more, tanka Stojanka,
Kraj njega sedi, more, tiho besedi,
Kraj njega sedi, more tiho besedi:
— Ko će da nosi, more, svetlo odelo?
— Neka ga nosi, more taj hajduk Veljko,
Jer je on bolji junak od mene,
Jer je on bolji junak od mene!
— Ko će da nosi, more, tu britku sablju,
Ko će da pase, more, tu britku sablju?
— Neka je pase, more, taj hajduk Veljko,
Jer je on bolji junak od mene!
— Ko će da jaši, more, tvog vrana konja,
Ko će da jaši, more, tvog vrana konja?
— Neka ga jaši, more, taj hajduk Veljko,
Jer je on bolji junak od mene,
Jer je on bolji junak od mene!
— Ko će da ljubi, more, tanku Stojanku?
— Neka je ljubi, more taj hajduk Veljko,
Jer je on bolji junak od mene,
Jer je on bolji junak od mene!

Magyarcsanád (Csongrád megye)
Gedosev Velimir esperes, 1912.

Betegen fekszik, lelkem, Kara Musztafa . . .

Betegen fekszik, lelkem, Kara Musztafa,
Betegen fekszik, lelkem, meg akar halni.
Mellette ott ül, lelkem, karcsú Sztojánka,
Mellette ott ül, lelkem, karcsú Sztojánka,
Mellette ott ül, lelkem, halkan így beszél,
Mellette ott ül, lelkem, halkan így beszél:

— Ki hordja eztán, lelkem, fényes ruhádat?
 — Viselje eztán, lelkem, jó hajduk Veljkó,
 Mert bizony különb vitéz nálamnál,
 Szavamra, különb vitéz nálamnál!
 — Ki hordja eztán, lelkem, éles kardodat,
 Ki hordja eztán, lelkem, éles kardodat?
 — Hordja csak eztán, lelkem, jó hajduk Veljkó,
 Mert bizony különb vitéz nálamnál.
 — Ki üli eztán, lelkem, holló lovadat,
 Ki üli eztán, lelkem, holló lovadat?
 — Ülje csak eztán, lelkem, jó hajduk Veljkó,
 Mert bizony különb vitéz nálamnál,
 Szavamra, különb vitéz nálamnál!
 — Ki ölel eztán engem, karcsú Sztojánkát?
 — Öleljen eztán, lelkem, jó hajduk Veljkó,
 Mert bizony különb vitéz nálamnál,
 Szavamra, különb legény nálamnál!

7.

Puče puška, Šapcu pokrajini . . .

(Eeeej) Puče puška, Šapcu pokrajini,
 Dade glase pokraj vode Save,
 Druga puče pokraj Smedereva,
 Dade glase niz tiho Dunavo,
 Treća puče usred Šumadije,
 U Tapoli, seli plemenitom,
 Dade glase po svoj Šumadiji.
 Podiže se butun Šumadija,
 I pred njome pop Traviću Đorđe.
 Zadrma se turska carevina,
 Začude se sedam kraljevina
 Jah, šta radi mlađan Srbadija!
 Jao, šta radi mlađan Srbadija!

Deszk (Csongrád megye)
Ráday Milán földműves, 1896.

Puska ropog . . .

Puska ropog Sabácnak környékén,
 Hangja terjed Száva folyó mentén,
 Smederevó mellett szól a másik,
 Visszhangozza Duna csendes vize.
 Sumadia kellős közepében,
 Topolyában, a nemes faluban,
 Messzehangzón dörög a harmadik.
 Felkelés fut végig Sumadián,

Élére áll Trávity Gyorgye lelkész.
Beleremeg a török császárság,
Elámul rajt' hét szomszéd királyság,
Mire képes szerbek ifjú népe!
Mire képes szerbek ifjú népe!

8.

Čuva ovce . . .

Čuva ovce Jovan i Jovanka,
Jovan ovce, Jovanka jagance,
Jovan ovce, Jovanka jagance.
Tada reče Jovan na Jovanku:
— Oj, Jovanka, moja sejo draga,
Ti otidi u goru zelenu,
Pa ti umi tvoje belo lice,
I donesi u frulu vodice!
Ode ona i umije lice,
I donese u frulu vodice,
I donese u frulu vodice.
Tada reče Jovan na Jovanku:
— Oj, Jovanka, moja sejo draga,
Da li voliš moja ljuba biti,
Ili ovu sablju celivati,
Ili ovu sablju celivati?
— Oj, Jovane, o moj brate dragi.
To od Boga velika grehota,
A od sveta velika sramota!
Ja ne mogu tvoja ljuba biti,
Ja volijem sablju celivati,
Nego tvoja verna ljuba biti,
Nego tvoja verna ljuba biti!
Razljuti se ono momče mlado,
Trže sablju, odseče joj glavu!
Mrtva glava na zemljici pala,
Mrtva glava, jezik progovara,
Mrtva glava, jezik progovara:
— Oj, Jovane, o moj brate dragi,
Kada pođeš našem milom dvoru,
Majka će se pred dvore šetati,
Pa će tebe brate, zapitati:
— Oj, Jovane, a di je Jovanka?
— Ti ćeš njozi 'vako besediti:
— Jovanka je zlatnom iglom vezla,
Zlačanu je iglu izgubila,
Pa ostala u goru da traži,
Pa ostala u goru da traži!

Deszk (Csongrád megye)
Adamov Gyukáné gazdálkodó, 1912.

Juhot őriz . . .

Juhot őriz Jován és Jovánka,
Jován juhot, Jovánka meg bárányt,
Jován juhot, Jovánka meg bárányt.
Jovánkához így szól bátyja, Jován:
— Hej, Jovánka, kedves testvérhúgom,
Eredj csak fel zöld hegy magasára,
Mossad csak meg szép fehér orcádat,
Furulyámat vízzel merítsd tele!
Elmegy a lány, megmossa orcáját,
Telemeri bátyja furulyáját
Telemeri bátyja furulyáját.
Jovánkához így szól ekkor Jován:
— Hej, Jovánka, kedves testvérhúgom,
A kedvesem kívánsz inkább lenni,
Vagy e kardot fogod megcsókolni,
Vagy e kardot fogod megcsókolni?
— Hej Jovánom, kedves testvérbátyám,
Nagy bűn volna az Úristen előtt,
És nagy szégyen az emberek előtt!
Nem lehetek a kedvesed soha!
Inkább fogom kardod megcsókolni,
De nem leszek bátyám hú kedvese,
De nem leszek bátyám hú kedvese!
Megharagszik Jován juhászlegény,
Kardját rántja, levágja a fejét!
A halott fej lehullott a földre,
A halott fej nyelve szókat mormol,
A halott fej nyelve szókat mormol:
— Hej, Jovánom, kedves testvérbátyám,
Ha hazatérsz kedves hajlékunkba,
Anyánk sétál kedves házunk előtt,
Tőled, bátyám, ő majd azt kérdezi:
— Hej, Jovánom, hol marad Jovánka?
— Így fogsz néki akkor válaszolni:
— Arany túvel himzett testvérhúgom,
Szép aranyos tujét elvesztette,
Megkeresni fenn maradt a hegyen,
Megkeresni fenn maradt a hegyen!

9.

Četnajstog travnja u proljeće . . .

Četnajstog travnja u proljeće
Dogodi se velike nesreće.

To je bilo u nedelju mladu
Kad Rodoljub pravio paradu.

To je bilo od velike tuge,
To se desi kod birtaša Đuke.

Banda svira a muzika ječi,
Igra Anka, sve joj đerdan zveči.

— Svirajte mi, pengov, ću vam dati,
Da ja mogu s Anicom igrati!

Pa joj reče: — Curo moja bajna,
Sad se mora otkrit naša tajna!

A Anica oči oborila,
Pa je njemu tiho govorila:

— Radi samnom što je tebi drago,
Kad ne mogu biti tvoje blago!

— Svemu tome kriva moja mati,
Što mi neda Srpkinjom se zvati!

I polako stignu do prozora,
On se laće svoga levolvera.

Te joj puče među prsa bela:
— Sad se moja ispunila želja!

I otide u baštu pod ora',
— Kako rekнем, tako biti mora!

— Zašt' da živim, kad dragane nemam?
Bolje de se mlađan u grob spermam!

Jedan pucanj dosta mu je duši,
A telo se na zemljicu sruši.

— Mila majko, sad raširi krila,
Pa dočekaj tvoga milog sina,

Koga niko videt više neće,
Uvenuto, kao majsko cveće.

A pod ora' ljubičica plava,
Tu Rodoljub mrtav se odmara.

Szóreg (Csongrád megye)
Jovanov Lázárné htb., 1927.

Áprilisban, tizennegyedikén . . .

Áprilisban, tizennegyedikén
Nagy baj esett tavasznak elején.

A nagy bánat hozta így magával,
Hogy ez történt Gyuka kocsmájában.

Vasárnap volt, a falu ünnepelt,
Mulatságot Rodoljub rendezett.

Cigány húzza, vadul szaporázza,
Táncol Anka, csörög a nyaklánc.

— ZenéljeteK, pengőt adok érte,
Hadd táncolok Anicámmal végre!

S így szól hozzá: — Szépséges virágom,
Most tudódjon ki titkod és titkom!

Anica szép szemét lesütötte,
Kedvesének halkán ezt felelte:

— Anyám véled soha meg nem békül,
Szerb legényhez nem ad feleségül!

— Tégy azt vélem, ami tetsző neked,
Ha már úgysem lehetek kedvesed!

Lassan-lassan érnek az ablakhoz,
A legény nyúl hideg pisztolyához.

Golyó tépi Anka fehér mellét,
Vágya betelt, siratja kedvesét.

A kertbe lép, megy a diófához:
— Ahogy mondom, úgy kell lenni már most!

— Ankám halott, nincs már miért élnem,
A legjobb lesz ifjan sírba térnem!

Egy lövésre megbékül a lelke,
Teste zuhan a fekete földre.

— Édesanyám, tárd ki mindkét karod,
Öleld által kedves, jó magzatod.

Akit többé senki fia nem lát,
Úgy hervadt el, mint májusi virág!

Dió tövén kék ibolya nyílik,
Rodoljob itt halva, csendben fekszik.

10.

Zaplakala stara majka . . .

Zaplakala stara majka
Džafir begova,
Zaplakala stara majka
Džafir begova:

— Aoj, sine, mlad vezire,
Što se oženi?

— Aoj, sine, mlad vezire,
Što se oženi?

— Tebi ljuba, meni snaha,
Nema poroda!

— Tebi ljuba, meni snaha,
Nema poroda!

Rasrdi se Džafir beže,
Ode na čardak,
Rasrdi se Džafir beže,
Ode na čardak.

Na čardaku, u budžaku
Ljuba mu plače,
Na čardaku, u budžaku
Ljuba mu plače.

Čizmu skida, ljubü pita
Gde mu jo sablja?
Čizmu skida, ljubü pita
Gde mu jo sablja?

Sablja zveknu, ljuba jeknu,
Čedo zaplače!
Sablja zveknu, ljuba jeknu,
Čedo zaplače!

— Aoj moja majko (mila),
Evo poroda,

— Aoj moja majko (mila),
Evo poroda!

Deszk (Csongrád megye)
Rádity Milán földműves, 1896.

Felzokogott Dzsafir bégnek . . .

Felzokogott Dzsafir bégnek
Öreg szüléje,
Felzokogott Dzsafir bégnek
Öreg szüléje:

— Jaj, én fiam, ifjú vezér,
Minek nőszültél,
— Jaj, én fiam, ifjú vezér,
Minek nőszültél,

— Ha asszonyod, az én menyem
Nem szül utódot,
— Ha asszonyod, az én menyem
Nem szül utódot?

Megdühödik ifjú Dzsafir,
Felmegy a házba,
Megdühödik ifjú Dzsafir,
Felmegy a házba.

Fenn a házban, a sarokban
Sír az asszonya,
Fenn a házban a sarokban
Sír az asszonya.

Csizmát levesz, asszonyt kérdez,
Hol van szablyája,
Csizmát levesz, asszonyt kérdez,
Hol van szablyája?

Szablya csendül, asszony jajdul,
Felsír a gyermek,
Szablya csendül, asszony jajdul,
Felsír a gyermek!

— Jaj énnékem, kedves szülém,
Itt hát az utód,
— Jaj énnékem, kedves szülém,
Itt hát az utód!

11.

Zaspala devojka . . .

Zaspala devojka,
Zaspala devojka
Drenku na korenku,
Drenku na korenku.

Siv je soko budi,
Siv je soko budi,
Među oči ljubi,
Među oči ljubi.

— Ustani devojko,
Ustani devojko,
Breg će s' orušiti,
Breg će s' orušiti!

Otud ide stado,
Otud ide stado
S dva mlada ovčara,
S dva mlada ovčara.

Jedan s mirom prođe,
Jedan s mirom prođe,
Drugi ne hte s mirom,
Drugi ne hte s mirom.

Govori devojci,
Govori devojci:
— Ustani devojko,
— Ustani devojko!

— Ajd'mo tamo dole,
Ajd'mo tamo dole,
U to zlatno polje,
U to zlatno polje.

— Da žnjemo pšenicu,
Da žnjemo pšenicu,
Da se nadžnjevamo,
Da se nadžnjevamo!

— Ako me nadžanješ,
Ako me nadženješ,
Daću ti ja stado,
Daću ti ja stado!

— Ako l' te nadženjem,
Ako l' te nadženjem,
Ljuba da si moja,
Ljuba da si moja!

Ustade devojka,
Ustade devojka,
Metnu srp na rame,
Metnu srp na rame.

Odoše tam' dole,
Odoše tam' dole,
U to zlatno polje,
U to zlatno polje.

Žnjeli su pšenicu,
Žnjeli su pšenicu
Od jutra do mraka,
Od jutra do mraka.

Za devojkom veže,
Za dovojkom veže
Devet mile braće,
Devet mile braće.

A za momkom veže,
A za momkom veže
Devet milih druga,
Devet milih druga.

Devojka nažnjela,
Devojka nažnjela
Trista i tri snopa,
Trista i tri snopa.

Momak je nažnjeo,
Momak je nažnjeo
Dvesta i dva snopa,
Dvesta i dva snopa.

Govori devojka,
Govori devojka:
— Čuješ li čobane,
Čuješ li čobane?

— Stado da mi dadeš,
Stado da mi dadeš!
Ja sam te nadžnjela,
Ja sam te nadžnjela!

Moli se čobanin,
Moli se čobanin,
Pak joj progovara,
Pak joj progovara:

— Što će tebi stado,
Što će tebi stado,
S premnogim ovcama,
S premnogim ovcama?

— Kad ti trave nemaš,
Kad ti trave nemaš,
Stado da napašeš,
Stado da napašeš?

— A na vodu neznaš,
A na vodu neznaš,
Stado da napojiš,
Stado da napojiš?

— Niti hlada imaš,
Niti hlada imaš,
Stado da planduje,
Stado da planduje!

Govori devojka,
Govori devojka:

— Čuješ li čobane,
Čuješ čobane?

— Ja polja imadem,
Ja polja imadem,
Stado da napašem,
Stado da napašem!

— Moja sitna kosa,
Moja sitna kosa,
Zelena livada,
Zelena livada!

— A i vode imam,
A i vode imam,
Stado da napojim,
Stado da napojim!

— Moje čarne oči,
Moje čarne oči,
Dva bistra kladenca,
Dva bistra kladenca!

— Hladak će mu biti,
Hladak će mu biti,
Moje obrvice,
Moje obrvice!

Magyarcsanád (Csongrád megye)
Gedosev Velimir esperes, 1912.

Elaludt a leány . . .

Elaludt a leány,
Elaludt a leány,
Somfának gyökerén,
Somfának gyökerén.

Szürke sólyom kelti,
Szürke sólyom kelti,
Szemeit csókolja,
Szemeit csókolja.

— Kelj csak fel, leányzó,
— Kelj csak fel, leányzó,
Leomlik a hegy már,
Leomlik a hegy már!

— Nyáj közelít arról,
Nyáj közelít arról,
Két ifjú juhással,
Két ifjú juhással!

Egyikük megy békén,
Egyikük megy békén,
Nem akar a másik,
Nem akar a másik.

Mondja a leánynak,
Mondja a leánynak:
— Kelj csak fel, leányzó,
Kelj csak fel, leányzó!

— Menjünk csak oda le,
Menjünk csak oda le,
Aranyos mezőbe,
Aranyos mezőbe!

— Arassuk a búzát,
Arassuk a búzát,
Versenyben arassuk,
Versenyben arassuk!

— Ha te aratsz többet,
Ha te aratsz többet,
Tiéd lesz a nyájam,
Tiéd lesz a nyájam!

— Ha én vágok többet,
Ha én vágok többet,
Feleségem leszel,
Feleségem leszel!

Talpra szökken a lány,
Talpra szökken a lány,
Sarlót tesz vállára,
Sarlót tesz vállára.

Elmennek oda le,
Elmennek oda le,
az arany mezőbe,
az arany mezőbe.

Vágták ők a búzát,
Vágták ők a búzát,
Hajnaltól estélig,
Hajnaltól estélig.

Lány kévét köti,
Lány kévét köti,
Kilenc testvérbátyja,
Kilenc testvérbátyja.

A legényét köti,
A legényét köti,
Kilenc jó pajtása,
Kilenc jó pajtása.

A szép leány vágott,
A szép leány vágott
Háromszázat s hármát,
Háromszázat s hármát.

A legény levágott,
A legény levágott
Kettőszázkét kévét,
Kettőszázkét kévét.

Azt mondja a leány,
Azt mondja a leány:
— Hallod-e te juhász,
Hallod-e te juhász!

— Add ide a nyáját,
Add ide a nyáját,
Mivel legyőztelek,
Mivel legyőztelek!

Juhász imát mormol,
Juhász imát mormol,
Majd így felel néki,
Majd így felel néki:

— Mit kezdesz a nyájjal,
Mit kezdesz a nyájjal,
Sok szép juhaimmal?
Sok szép juhaimmal?

— Mikor nincsen füved,
Mikor nincsen füved,
Hogy legeltesd őket,
Hogy legeltesd őket!

— Vized sincsen néked,
Vized sincsen néked,
Hogy megitasd őket,
Hogy megitasd őket!

— Árnyékod sincs néked,
Árnyékod sincs néked,
Nyájad, hol deleljen,
Nyájad, hol deleljen!

Feleli a leány,
Feleli a leány,
— Hallod-e te juhász,
Hallod-e te juhász!

— Van énnékem mezőm,
Van énnékem mezőm,
Nyájam legeltetni,
Nyájam legeltetni!

— Az én sűrű hajam,
Az én sűrű hajam,
Üde zöld legelő,
Üde zöld legelő!

— De vizem is vagyok,
De vizem is vagyok,
Nyájam megitatni,
Nyájam megitatni!

— Fekete szemeim,
Fekete szemeim,
Kristálytisza két kút,
Kristálytisza két kút!

— A két szemöldököm,
A két szemöldököm,
Lesz nyájamnak árnyék,
Lesz nyájamnak árnyék!

Ranila Milka slavuja . . .

Ranila Milka slavuja,
Ranila Milka slavuja.
Mile, moj Mile.

Ranila devet godina,
Ranila devet godina,
Mile, moj Mile.

Kad nasto godin' deseta,
Kad nasto godin' deseta,
Mile, moj Mile.

Milka se htela udati,
Milka se htela udati,
Mile, moj Mile.

Slavuja htela prodati,
Slavuja htela prodati,
Mile, moj Mile.

Slavuj se Milki molio,
Slavuj se Milki molio:
Mile, moj Mile.

— Nemoj me, Milka prodati,
Nemoj me, Milka prodati!
Mile, moj Mile.

— Ja ću ti lepo pjevati,
Ja ću ti lepo pjevati!
Mile, moj Mile.

— U zoru, na tvom prozoru,
U zoru, na tvom prozoru!
Mile, moj Mile.

I opet ljubim garavu,
I opet ljubim gravu!
Mile, moj Mile.

Deszk (Csongrád megye)
Novkov Mláden raktáros, 1915.

Nevelt a Milka csalogányt . . .

Nevelt a Milka csalogányt,
Nevelt a Milka csalogányt.
Mile, én Milém!

Etette kilenc éven át,
Etette kilenc éven át.
Mile, én Milém!

Mikor a tizedik beállt,
Mikor a tizedik beállt,
Mile, én Milém!

Milka már unta a pártát,
Milka már unta a pártát.
Mile, én Milém!

Árulni kezdé madarát,
Árulni kezdé madarát.
Mile, én Milém!

A madár kérlelé Milkát,
A madár kérlelé Milkát:
Mile, én Milém!

— Ne adj el, Milka, engemet,
— Ne adj el, Milka, engemet!
Mile, én Milém!

— Meglásd, majd szépen dalolok,
— Meglásd, majd szépen dalolok!
Mile, én Milém!

— Hajnalban, tárt ablakodban,
— Hajnalban, tárt ablakodban!
Mile, én Milém!

Mégis a barnát kedvelem,
Mégis a barnát kedvelem!
Mile, én Milém!

13.

Devojka je išla . . .

Devojka je išla
U gori po vodu,
Vode da zavadi,
Kući da se vrati.

Susrelo je momče,
Pa veli: — Devojče!
Oj, devojko, rode,
Daj mi malo vode!

— Samo gutlaj jedan,
Da ne umrem žedan!

Devojka je stala,
Momku vode dala,
Momku vode dala,
Pa se rasplakala.

Devojka je stala,
Momku vode dala,
Momku vode dala,
Pa se rasplakala.

Gledala je nana
Sa čardašci vrata,
Oj, devojci veli:
— Iz kuće se seli!

Gledala je nana
Sa čardaršci vrta,
Oj, devojci veli:
— Iz kuće se seli!

Szóreg (Csongrád megye)
Novkov Péterné szakácsnő, 1936.

Egy leány elindult . . .

Egy leány elindult,
Hegyre, vízért indult,
Vizet méríteni,
Aztán hazatérni.

Egy legény meglátta,
Meg is szólította:
— Hej, lelkem, húgocskám,
Be nagyon ihatnám!

— Adj egy kortyot innom,
Ne hagyj szomjan halnom!

A leány megállott,
Néki inni adott,
Néki inni adott,
Azután zokogott.

A leány megállott,
Néki inni adott,
Néki inni adott,
Azután zokogott.

Erkélyről meglátja
Szüléje, s dorgálja,
Hej, a lányhoz így szól:
— Takarodj a házból!

Erkélyről meglátja
Szüléje, s dorgálja,
Hej, a lányhoz így szól:
— Takarodj a házból!

14.

Gorom jezde kićeni svatovi . . .

Gorom jezde kićeni svatovi,
Kićeni svatovi gorom jezde.

A iz gore vila progovara,
Vila progovara a iz gore:

— Kud jezdite, kud konje morite,
Kud konje morite, kud jezdite?

— Umrla je prošena djevojka,
Prošena djevojka umrla je!

Na umoru majci govorila,
Majci govorila na umoru:

— Mila majko, svate dočekajte,
Svate dočekajte, mila majko!

— Svakom svatu darove darujte,
Darove darujte svakom svatu!

— Đuvegiji vezanu košulju,
Vezanu košulju đuvegiji!

Szőreg (Csongrád megye)
Jovanov Lázárné htb., 1927.

A hegyeket díszes násznép járja . . .

A hegyeket díszes násznép járja,
Díszes násznép járja a hegyeket.

Hegyek közül tündér hangja hallik,
Tündér hangja hallik hegyek közül:

— Lovaitok miért fárasztjátok,
Miért fárasztjátok lovaitok?

— A megkért lány éltét bevégezte,
Éltét bevégezte a megkért lány!

A halálán így szólt jó anyjához,
Így szólt jó anyjához a halálán:

— Kedves anyám, fogadja násznépem,
Fogadja násznépem, kedves anyám!

— Mindenkinek adjon ajándékot,
Adjon ajándékot mindenkinek!

— A vőfélyem hímzett inget kapjon,
Hímzett inget kapjon a vőfélyem!

15.

Bolna leži Anđelija mlada . . .

Bolna leži Anđelija mlada,

Sa starom se majkom razgovara:

— Mila majko, podigni me malko.

Podigni me, gore kraj prozora,

Da ja vidim Jovine svatove,

(Ej) Da ja vidim Jovine svatove!

Da me malo moja želja mine,

Da me malo moja želja mine!

— Mislim majko, lakše bi mi bilo,

Mislim majko, lakše bi umrela

(Ej) Kad bi jednom još Jovu videla!

Moga Jovu, moje radovanje,

Moga Jovu, moje suvo zlato!

(Ej) Moga Jovu, moje suvo zlato!

Deszk (Csongrád megye)
Novkov Ljubomirné htb., 1911.

Fekszik beteg, ifjú Angyélia . . .

Fekszik beteg, ifjú Angyélia,
így beszélget öreg szüléjével:
— Kedves anyám, emelj fel egy kicsit,
Emelj csak fel, közel ablakunkhoz,
Hogy láthassam Jovánom násznépét,
Hogy láthassam Jovánom násznépét,
Hogy elhagyjon bús vágyakozásom,
Hogy elhagyjon bús vágyakozásom!
— Hiszem, anyám, könnyebb volna nékem,
Hiszem, anyám, könnyebben halok meg
Ha még egyszer láthatom Jovánom,
Jovánomat, örömét szívemnek,
Jovánomat, az én sáraranyam,
Jovánomat, az én sáraranyam!

16.

Iz kamena voda tekla . . .

Iz kamena voda tekla,
Ladna, lađena,
Iz kamena voda tekla,
Ladna, lađena.
Iz korena ruža rasla,
Ruža rumena,
Iz korena ruža rasla,
Ruža rumena.
Tu se dala tanka staza,
Tanka tanana,
Tu se dala tanka staza,
Tanka, tanana.
Tu je brala ružu Mara,
Lepu rumenu,
Tu je brala ružu Mara,
Lepu rumenu.
Po njoj šeće mlado momče,
Budi devojče,
Po njoj šeće mlado momče,
Budi devojče:
— Ustaj, ustaj devojčice,
Ustaj, ne spavaj,
Ustaj, ustaj devojčice,
Ustaj, ne spavaj!
— Ruža ti je uvenula,

Kom si nabrala,
Ruža ti je unevula,
Kom si nabrala?
— Dragi ti se oženio,
Kog' si ljubila,
Dragi ti se oženio,
—— Kog' si ljubila!

Deszk (Csongrád megye)
Novkov Ljubomirné htb., 1911.

A sziklából víz folydogált . . .

A sziklából víz folydogált,
Hideg, jéghideg.
A sziklából víz folydogált,
Hideg, jéghideg.
Tövéből egy rózsa sarjadt,
Harmatos rózsa.
Tövéből egy rózsa sarjadt,
Harmatos rózsa.
Keskeny ösvény vezet ide,
Alig látható.
Keskeny ösvény vezet ide,
Alig látható.
Itt szedte a rózsát Mára,
Harmatos rózsát,
Itt szedte a rózsát Mára,
Harmatos rózsát.
Az ösvényen legény sétál,
Ébreszti a lányt,
Az ösvényen legény sétál,
Ébreszti a lányt:
— Kelj fel, kelj fel, szép kisleány,
Kelj fel, ne aludj,
— Kelj fel, kelj fel, szép kisleány,
Kelj fel, ne aludj!
— Elhervadt immár a rózsád,
Kinek szedted azt,
— Elhervadt immár a rózsád,
Kined szedted azt?
— A kedvesed megnősült már,
Akit szerettél!
— A kedvesed megnősült már,
Akit szerettél!

17.

Čiča Pera kupio ovaca . . .

Čiča Pera kupio ovaca,
 Vilmoša je met' o za magarca!
 Čiča Pera kupio ovaca,
 Vilmoša je met' o za magarca!
 Ej, tugo švapsko,
 Vilmoša je met' o za magarca!

Kralja Karla met' o za pulina,
 A Zitu je met' o za pastira!
 Kralja Karla met' o za pulina,
 A Zitu je met' o za pastira!
 Ej, tugo mađarsko,
 A Zitu je met' o za pastira!

Deszk (Csongrád megye)
 Ráđity Milán földműves, 1896.

Péro bátya vett egy birkanyáját . . .

Péro bátya vett egy birkanyáját,
 S csinált tüstént Vilmosból szamarat!
 Péro bátya vett egy birkanyáját,
 S csinált tüstént Vilmosból szamarat!
 Hej, német bánat,
 S csinált tüstént Vilmosból szamarat!

Károlyból meg pulikutyát csinált,
 A Zitából helyre pásztorleányt!
 Károlyból meg pulikutyát csinált,
 A Zitából helyre pásztorleányt!
 Hej, magyar bánat,
 A Zitából helyre pásztorleányt!

18.

Nas dva brata . . .

Nas dva brata, oba ratujemo.
 — Šta ćeš majko, ako poginemo?
 — Mila majko, voli nas jednako,
 Il' jednako, il' nemoj nikako!

Mi, két fivér . . .

— Mi, két fivér, együtt háborúzunk,
Mi lesz anyánk, ha ketten elesünk?
— Kedves anyánk, egyformán szeressél,
Vagy egyformán, vagy ne is szeressél!

Battonya (Békés megye)
Tyuroski Milosné alkalmazott, 1930.

19.

Čija frula u slatini svira . . .

-- Čija frula u slatini svira,
Čija frula u slatini svira?
— To je frula siromašnog sina,
To je frula siromašnog sina!
— Gazda plati, pa ga svirač prati,
Gazda plati, pa ga svirač prati!

Deszk (Csongrád megye)
Rádity Milán földműves, 1896.

Lenn a sziken furulyaszó hallik . . .

Lenn a sziken furulyaszó hallik,
Lenn a sziken furulyaszó hallik,
Szegénylegény furulyáján játszik,
Szegénylegény furulyáján játszik.
Gazda fizet, zenészek kísérik,
Gazda fizet, zenészek kísérik!

20.

Kad se ženi koji žene nema . . .

Kad se ženi koji žene nema,
Kupi svate koji posla nema,
Vodeničare i ledeničare,
Kuvaruše, babe krmeljuše,
S krmeljevi čorbu začinjavu,
A sa slinci čorbu zapržavu!
Živio!

Deszk (Csongrád megye)
Rádity Milán földműves, 1896.

Hogyha nősül, kinek nője nincsen . . .

Hogyha nősül, kinek nője nincsen,
Násznépet gyűjt, kinek dolga nincsen,
Vízimolnárt, jég hátán megélőt,
A szakácsnók csipás asszonyságok,
Fűszerezik levesük csipával,
Rántásnak meg nyálukat használják!
Éljen!

3. Megjegyzések a népi szövegekhez

1.

Kosovska devojka

Battonyai adatunk a koszovói ciklus jeles darabjának töredéke.
A hősének változatait lásd:

Karadžić, V. A., 1958. II. Kosovka devojka c. éneke, 50. sz. 306—310.

Krnjević, H., 1973. Kosovka devojka c. éneke, 14. sz. 233—236.

Mindkét idézett adat 136 soros.

2.

Seja brata na večeru zvala . . .

Az ének családi tematikájú líriko-epikus hangvételű. Változatai széles körben elterjedtek. Az általunk idézett variánsokban — egy kivétellel — a törökkel való összeütközés indítja el a tragédiába torkolló eseményeket. *Žganec* variánsában a fiútestvér három ifjút öl meg.

Variánsok:

Vasiljević, M., 1950. I. 207. sz. 269., 207/b. sz. 269.

Žganec, V., 1952. 580. sz. 323.

Milošević, V., 1964. IV. 442. sz. 422.

3.

Vozila se po moru galija . . .

Az ének variánsait lásd:

Vasiljević, M., 1950. I. 198/a. sz. 266.

Bersa, V.: 1944. 416. sz. 309. Ez utóbbi 12 soros, négy eltérő sort tartalmaz:

— S čim ti svoje sokolove gojiš?
„Biser sipam, sokolove pitam.”

— S čim ti svoje sokolove vežeš?
„Kose režem, sokolove vežem.”

Milošević, M., 1964. IV. 372. 405. A változat szintén 12 sorból áll.

4.

Uranio Kraljeviću Marko . . .

Az obszcén hangvételő, termékenységvarázsló momentumokat tartalmazó ének indítása megegyezik a *Broz—Bosanac* gyűjteményében szereplő, *Kraljević Marko i sveta Nedjelja* c. hősének kezdősoraival:

„Podranio Kraljeviću Marko,
Podranio u nedjelju svetu
Prije zore i bijela dana . . .”

A 128 tizes sorból álló ének Márkó vasárnapi vadászatát mondja el.

Broz J.—Bosanac S., 1896. I. 40. sz. 122—125.

5.

Raslo mi je badem drvo . . .

A hajdukok törökellenes harcát idéző, újabb keletkezésű népdalhoz némi-képp hasonlító 4 adatot mutat be *Žganec*, e dalok kezdősorait idézzük:

Zraslo nam je jedno drevo,
tanko, visoko,
Zraslo nam jedno drevo
tanko, visoko,
Pod njim stoji moja draga,
jaz pak polek nje,
Pod njim stoji moja draga,
Jaz pak polek nje.

Žganec, V., 1952. 472/a—d—e. 266, 268, 269.

L. még: *Uott*. 361. sz. 216.

6.

Bolan mi leži more, Kara Mustafa

Magyarcsanádi adatunk a hajduk—török küzdelmek-inspirálta énekek késői, erősen lírai hangvételő, felelgetős építkezésű példája. Az általunk átnézett gyűjteményekben variánsával nem találkoztunk.

7.

Puče puška šapcu pokrajini . . .

Újabb keletkezésű, XIX. századi történelmi eseményt feldolgozó epikus népének; versformája és nyelvi fordulatai alapján a régi hősdalok hagyományának folytatója. Variánsával az általunk átnézett gyűjteményekben nem találkoztunk.

8.

Čuva ovce . . .

A testvérszerelem (inceszta) motívumát feldolgozó énekek gyakoriak a délszláv népköltészet pásztorélet-inspirálta rétegében. A vizsgált területől korábban már magunk is közzétettük e népdal töredékvariánsát.

L. Grim, I., 1973. 5. sz. 228.

További variánsok:

Kuhač, F., 1941. 274. sz. 295.

Vasiljević, M., 1950. I. 210. sz. 270—271.

L. még e témakörben:

Stepanović, S., 1966. 19. sz. 94.

Delorko, V., én. 91. sz. 91.

9.

Četrnaestog travnja u proljeće

Újabb keletkezésű, a nemzetiségi ellentét-kiváltotta, lokális jelentőségű eseményt ábrázoló ballada. Minden valószínűség szerint magyar mintára, a hazai délszlávok körében keletkezett alkotás.

Variánsával az általunk átnézett szerbhorvát gyűjteményekben nem találkoztunk.

10.

Zaplakala stara majka . . .

Balladás hangvételű, líriko-epikus, családi tematikájú ének. Variánsával az általunk átnézett gyűjteményekben nem találkoztunk.

11.

Zaspala devojka . . .

Líriko-epikus ún. aratódal (*žetelačka pjesma*).

Variánsai:

Karadžić, V. S., 1969. I. 245. sz. *Nadžnjeva se momak i devojka* 124., 252. sz. 126.

Kuhač, F., 1941. 329. sz. 353—354. Megjegyzendő, hogy e variáns befejezése eltér magyarcsanádi adatunktól.

Vasiljević, M. 1950. I. 374. 323.

12.

Ranila Milka slavuja . . .

Lírai hangvételű lakodalmas ének.

Variánsai:

Žganec, V., 1952. *Ranila Milka slavuja* 510. sz. 284.

Karadžić, V. St., 1969. *Dar djevojački* 380. sz. 204.

13.

Devojka je išla . . .

Általánosan ismert, balladás hangvételű, didaktikus célzatú ének. Adatunk tartalmilag közeli rokona az alábbi variánsoknak, de nem tartalmazza a leány- és leányhúséget szembeállító, hasonlító sorokat.

Vasiljević, M., 1950. I. 113. sz. 234.,

Žganec, V., 1924. 114. sz. 77—78., 168. sz. 104—105., 204. sz. 122—123., 215. sz. 128.

Žganec, V., 1952. 36. sz. 23., 37. sz. 24., 103. sz. 66., 120/a. sz. 78., 121/a. sz. 78.

14.

Gorom jezde kićeni svatovi . . .

Balladaszerű, tizes sorokból álló lakodalmas ének. Területünkről több változatát ismerjük, mostani adatunk a hosszabbak közül való.

Variánsai:

Žganec, V., 1952. 608. sz. 329.

Milošević, V., 1964. IV. 444. sz. 424.

Krnjević, H., 1973. 11. sz. 221.

Krnjević ötsoros, a nászmenet szépségét visszhangzó természetet bemutató variánsában nem esik szó a megkért leány haláláról.

15.

Bolna leži Anđelija mlada . . .

A boldogtalan szerelemről szól balladás hangvételi példánk. Delorko könyve ugyanez ének modernebb párosímú, a partizánháború idejéhez, aktualizált változatát adja közre, ebben szerelmi bánat helyett sebesülés teszi halálosan betegé a hősnőt.

Delorko, O., é. n. 142. sz. 207.

A kezdősor: *Bolna leži omladinka Mara . . .*

16.

Iz kamena voda tekla . . .

A legény hűtlenségét példázó, párbeszédese építkezésű lírai dal. Variánsai többnyire az elhagyott leány hűtlen kedvesét sújtó szavaival fejeződnek be; ez a befejezés adatunkból hiányzik.

Variánsai:

Bersa, V., 1944. 186. sz. 226—227., 187. sz. 227.

Žganec, V., 1924. I. 278. sz. 157—158.

Žganec, V., 1952. 311. sz. 185., 472/b. sz. 268.

17.

Čiča Pero kupio ovaca . . .

Első világháborús, szatirikus hangvételi ének. Variánsával az általunk át-nézett gyűjteményekben nem találkoztunk. Hasonló a hangneme az ugyan-csak ez idő tájt keletkezett versikének, amelynek négy sorából az első kettőt idézzük:

„Car Karlo i Carica Zita

Što ratuješ kad ti nemaš žita.”

Milosević, V., 1961. III. 27. sz. 154.

18.

Nas dva brata . . .

Újabb keletkezésű, négy tizes sorból álló, lírai dal. Második világháborús hatsoros variánsát közli Delorko.

Delorko, O., é. n. 244. sz. *Oba brata u borbi*, 206.

19.

Čija frula u slatini svira . . .

Társadalmi ellentét-szülte, rövid, lírai hangvételő mulatónóta, általánosan ismert népi rigmus.

20.

Kad se ženi . . .

Tréfás lakodalmi dal, csúfoló. Karadžić volt az első, aki figyelemre méltatta a műfajt.

Példáit lásd:

Karadžić, V. St., 1969. I. 707. sz. 365.

Kuhač, F., 1941. 160. sz. 168.

Delorko, O., é. n. 74. sz. 91.

Grin I., 1973. 3. sz. 227. (Vuk 707. sz. dalával megegyező adat.)

JEGYZETEK

1. A közlemény — más, e témakörben megjelent dolgozatokkal együtt — része a magyarországi délszlávok népdalagyományairól készülő, nagyobb tanulmánynak.
2. Szőreg, Algyó, Gyálarét, Kiskundorozsma és Tápé községeket csatolták Szegedhez. Helységnévtár, 1973. 1004.
3. *Hunfalvy P.*, 1876. 469.
4. *Sárosácz Gy.*, 1973. 374.
5. *Hunfalvy P.*, 1876. 470.
6. *Jaksity I.*, 1958. 32.
7. *Bohdaneczky E.*, 1940. 11.
8. *Bohdaneczky E.*, 1940. 12.
9. *Hunfalvy P.*, 1876. 470—471.
10. *Bohdaneczky E.*, i. m. 13.
11. *Borovszky S.*, 1896. II. 611.
12. *Borovszky S.*, i. m. 612.
13. *Borovszky S.*, i. m. 556.
14. *Bohdaneczky E.*, i. m. 12.
15. *Fényes E.*, 1839. IV., 381.
16. *Fényes E.*, i. m. 149; 400—401.
17. *Sárosácz Gy.*, i. m.
18. Urosevics két és fél ezer fős adatával szemben a Battonya Nagyközségi Tanácsa által végzett felmérés szerint a településen élő szerbek száma nem éri el az 1000 főt. *Urosevics D.*, 1969. 23.
19. Az ütközetben résztvevő hősök sorsát megéneklő népi alkotás *Kosovska bitka* (A rigómezei ütközet) címmel jelent meg. Békéscsaba. 1973. 225—226. Az ütközet kiemelését bemutató *Sanak snila carica Milica . . .* (Álmodott jó Milica cárnő . . .) kezdetű, Battonyán gyűjtött adat a közeli jövőben megjelenő *Délszláv népdalok a Délkelet-Alföldről című tanulmányban kapott helyet*. A dolgozat a magyarországi délszlávok folklórjának köréből készült tanulmánykötetben jelenik meg.
20. Vuk variánsának címe: *Kosovka djevojka*. In: *Vuk Stefan Karadžić*, 1958. Br. 50. 306—310.
Az ének 136 tizes sorból áll.
21. *Matija M.*, 1951. I., 271.
22. Lásd a 20. jegyzetet: az idézett sorok (67—69, 90—92. 113—115) az első és második ismétlődésekor az első sor szórendjében változás van:
„ . . . moli boga, moja dušo draga . . . ”
23. *Delorko O.*, 1964. (Zagreb), 9—10.
24. *Bošković—Stulli M.*, 1965. (Zagreb), 259.

25. Lásd a 23. jegyzetet!
26. Manga J., 1958. 256.
27. Ujváry Z., 1972. 430.
Ferenczi I., 1965. 243—265.
28. Előzetes, a battonyai szerb értelmiségiektől nyert információ, de a gyűjtés során a helyszínen szerzett tapasztalat szerint is a deszki szerb énekesek és a deszki szerb népnyelv tisztasága megbecsülést és tiszteletet vívtak ki e vidék szerbjeinél.
29. A szakirodalom Karadžić Vuk nyomán nevezi így az 1389-es rigómezei eseményeket megéneklő ciklushoz tartozó népi alkotásokat. Karadžić szerint a koszovói csatavesztés a népköltészetben is fordulópontot jelent, amennyiben az 1389-nél korábban keletkezett alkotások helyét a nép tudatában a Rigómezőt megéneklő hősi énekek (*junacke pjesme*) foglalják el.
L. Karadžić, V. St. 1958. Predgovor c. fejezet.
30. Az átadási alkalmak visszaszorulásán elsősorban a közösen végzett munkához kapcsolódó átadási-tanulási alkalmak megszűntét kell érteni. Ezek egyik lehetséges felsorolását lásd: Delorko, O., 1969. 65—72. Más jellegű, a vallási ünnepekhez fűződő alkalmak máig élnek, de a néphagyományok aránya erősen csökken, egyre inkább előtérbe kerülnek a népies műdalok. Vö.: Murko, M., i. m. 258.
31. Parry, M.—Lord, A. B. 1953. XX.
32. Murko, M. i. m. 64.
33. Murko, M. i. m. 61.
34. *Ilustrovana Velika Srpska Lira, najveća i najpotpunija zbirka dosadanjih pesama koje se u srpskom narodu pevaju.*
35. „... főként olyan dalokat énekelnek, amelyeket régebbi és újabb nyomtatott gyűjteményekből ismerünk, amelyek egész könyvtárat képeznek már, ahol megénekeltek nek a legrégebbi idők, s a legújabb kor eseményei.” Murko, M., i. m. 67.
36. L. a kérdésről bővebben: Mladenović, Ž. 1968. 70.

IRODALOM

- Bersa, V. 1944. Zbirka narodnih popievaka (iz Dalmacije)
(Sakupio ih, zapisao napjev i tekst)
Zagreb.
- Bohdaneczky E., 1940. Csanád vármegye nemzetiségi és gazdasági viszonyai a XVIII. században.
Makó.
- Borovszky S., 1896. Csanád vármegye története. II.
Budapest.
- Broz. I.—Bosanac, S., 1896. Hrvatske narodne pjesme.
(Priredili:) Junacke pjesme, Knjiga prva,
Zagreb.
- Bošković—Stulli, Maja, 1965. (priredila:) Narodne epske pjesme II.
Zagreb.
- Delorko, Olinko (priredio:) 1964. Narodne epske pjesme I.
Zagreb.
- Delorko, O., é. n. Narodne lirске pjesme. Pet stoljeća hrvatske književosti. Knjiga 23,
(Priredio:)
Zagreb.
- Ferenczi I., 1964. A török küzdelmek emléke Hajdú-Bihar mondahagyományában. A debreceni Déri Múzeum Évkönyve. 1962. Debrecen.
- Fényes E., 1839. Magyar országnak 's a' hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapota statisztikai és geographiai tekintetben. IV. Pesten.
- Fényes E., 1851. Magyarország Geographiai Szótára I. Pesten.
- Grin I., 1973. Hat délszláv népdal Battonyáról. A Békés megyei Múzeumok Közleményei 2. Békéscsaba.
- Helységnévtár, 1973. Budapest.
- Hunfalvy P., 1876. Magyarországnak Ethnographiája. Budapest.
- Jaksity I., 1958. A szerbek letelepedése Battonyán. Battonyai Füzetek. 8.

- Karadžić, V.*, 1958. (skupio ih i na svijet izdao:) Srpske narodne pjesme. Knjiga druga u kojoj su pjesme junačke najstarije, Beograd.
- Karadžić, V. St.*, 1969. Srpske narodne pjesme (Skupio ih i na svijet izdao:) Knjiga prva u kojoj su različne ženske pjesme, Beograd.
- Krnjević, H.*, 1973. Narodne pjesme lirске, lirsko-epske, epske (Izbor i predgovor), Sarajevo.
- Kuhač, F.*, 1941. Južno-slovenske narodne popijevke (Većim ih dijelom sam po narodu sakupio, ukajdio te izvorni tetkst pridodao:) V. Knjiga, Zagreb.
- Manga J.*, 1957. A török háborúk emlékei a magyarországi népdalokban. Ethnographia LXVIII.
- Marjanović, L.*, 1898. Hrvatske narodne pjesme. Junačke pjesme (Muhamedovske). Knjiga tréca, (Uredio:) Zagreb.
- Mladenović, Ž.*, 1968. Neke novosti savremene deseteračke pesme severne Srbije. Zbornik XII. kongresa folklorista Jugoslavije, 1965. Ljubljana.
- Murko, M.*, 1951. Tragom srpsko-hrvatske narodne epike, Zagreb.
- Parry, M.*, 1953. (skupio:) — *Lord, Albert, Bates*, (uredio:) Srpskohrvatske junačke pjesme. Izdali: Srpska Akademija nauka i Harvard University Press. Beograd i Cambridge.
- Petranović, B.*, 1867. Srpske narodne pjesme iz Bosne is Hercegovine, (Skupio:) Beograd.
- SarosácZ Gy.*, 1973. Magyarország délszláv nemzetiségei. Népi kultúra — népi társadalom VII. Budapest.
- Ujváry Z.* 1972. A török alakja a magyar dramatikus népszokásokban. A debreceni Déri Múzeum Évkönyve, 1971. Debrecen.
- Vasaljević, M.*, 1950. Jugoslavenski muzički folklor I. Narodne melodije koje se pevaju na Kosmetu, Beograd.
- Žganec, V.*, 1924. Zbornik jugoslavenskih pučkih popijevaka I. knjiga., Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja, Zagreb.
- Žganec, V.*, 1952. Narodne popijevke Hrvatskog Zagorja, Zagreb.

Serbische Volkslieder aus dem südöstlichen Tiefland

IGOR GRIN

Die Abhandlung liefert zwanzig Volkslieder aus der Volksliedertradition fünfer im südöstlichen Teil der Grossen Ungarischen Tiefebene gelegenen, serbo-kroatisch sprechenden Siedlungen, zusammen mit deren ungarischer Übersetzung. In seiner Einleitung zur Abhandlung gibt der Verfasser einen Überblick über die Siedlungsgeschichte der untersuchten Gemeinden (Battonya, Deszk, Magyarcsanád, Szőreg, Ujszentmiklós), und spricht gleichfalls über die zahlenmässige Entwicklung der serbischen Volksgruppe. Bei der Einschätzung der Volksliedertradition hebt der Verfasser deren chronologische, thematische und artenmässige Vielfachheit hervor, weist weiterhin auf die Wechselwirkungen des Zusammenlebens mit den Ungarn und Rumänen auf den Volksliederschatz hin.

In der Liedtradition der Serben des südöstlichen Tieflands fanden unmittelbar nach dem Zerfall des feudalen serbischen Staates entstandene Volksschöpfungen ihren Platz, jedoch wurden hier auch die Andenken der Volksdichtung aus den Kämpfen der Haiduken und Usken heimisch, sowie auch die Heldengesänge aus den Befreiungskriegen des letzten Jahrhunderts. Der Verfasser weist darauf hin, dass ähnlich der Volksdichtung der Ungarn und der in Ungarn ansässigen Slowaken in der Liedertradition der Serben des südöstlichen Tieflands die türkische Thematik einen zentralen Platz einnimmt. Im weiteren lenkt der Verfasser die Aufmerksamkeit auf einige charakteristische Momente der Traditionsbildung, später charakterisiert der Verfasser unter Berücksichtigung der Gesichtspunkte zur Auswahl der Datenvermittler von Milman Parry die serbischen Volksliedertraditionen der untersuchten Gemeinden.